

ТРИБИНА БИБЛИОТЕКЕ САНУ

ГОДИНА IV

БРОЈ 4

SERBIAN ACADEMY OF SCIENCES AND ARTS

THE SASA LIBRARY FORUM

YEAR IV
VOLUME 4

Accepted on December 22th 2015, at the 9th meeting of the SASA Department of Languages and Literature, following the reviews of academician *Nada Milošević Đorđević* and academician *Predrag Piper*

Editor-in-chief
academician
MIRO VUKSANOVIĆ

BELGRADE
2016

ТРИБИНА БИБЛИОТЕКЕ САНУ

ГОДИНА IV

БРОЈ 4

Примљено на IX скупу Одељења језика и књижевности,
22. децембра 2015. године, на основу рецензија академика
Наде Милошевић Ђорђевић и академика *Преграја Пићера*

Уредник

академик

МИРО ВУКСАНОВИЋ

БЕОГРАД

2016

Издаје
Српска академија наука и уметности

Технички уредник
Мира Зебић

Тираж 450 примерака

Припрема
НМ либрис, Београд

Штампа
Planeta print, Београд

© Српска академија наука и уметности, 2016

Трибина Библиотеке САНУ основана је да приказује јавности нове књиге чланова САНУ, нова издања САНУ и њених института, из свих области наука и уметности. Први уредник Трибине био је академик Никша Стипчевић, управник Библиотеке САНУ од 1991. до 2011. године. Од октобра 2011. године уредник Трибине је академик Миро Вуксановић, управник Библиотеке САНУ.

Годишњак *Трибина Библиотеке САНУ* покренут је 2013. године. У првом броју донет је целовит преглед приказаних књига у Салону САНУ од 1991. до јуна 2011. године, а потом, у хронолошком низу, текстови казани на Трибини од новембра 2011. до краја 2012. године. У другом броју штампани су текстови са Трибине из 2013. године. У трећем броју објављени су текстови са Трибине из 2014. године.

Прилози се објављују без измена, а нема текстова оних говорника који свој рад нису доставили. Дати су наслови где их није било на саопштењима.

ТРИБИНА БИБЛИОТЕКЕ САНУ
20. I 2015 – 22. XII 2015.

Уредник
академик Миро Вуксановић

Стручни сарадник
Стасја Церовић

САДРЖАЈ

<i>Драме. 1–5 / Душан Ковачевић</i>	11
<i>Речник њојмова ликовних умејноста и архитектуре. Том 1, А–Ђ</i>	25
<i>Како најисајти и објавити научно дело / Зоран В. Појовић</i>	35
<i>Зборник радова Византјолошкој институту. Књ. 50, 1–2. Mélanges Ljubomir Maksimović / уредници Бојана Крсмановић, Срђан Пиривајрић</i>	53
<i>Србија и Венеција : (VI–XVI век) / Момчило Сјремић</i>	61
<i>Зборник радова и сажетика / 4. Конрес Угружења за атеросклерозу Србије са интернационалним учешћем, Београд, 20–23. новембар 2014. ; [уредници Владимир Кањух, Небојша М. Лалић]</i>	73
<i>Српски језик на Косову и Метохији данас : (социолингвистички и лингвокултуролошки аспекти) / Мијра Рељић</i>	81
<i>Зборник Института за српски језик САНУ. [Књ.] 2, Српски језик и актуелна питања језичке политике / главни уредник Срејо Танасић</i>	81
<i>Петар С. Јовановић : истраживач у географији – преталац у друштву</i>	103
<i>Генетички модификовани организми : чињенице и изазови : зборник радова са научној скупа одржаног 22–23. октобра 2013. године / уредник Марко Анђелковић</i>	111

<i>Дан Библиотеке САНУ посвећен научнику, државнику и председнику Српске краљевске академије Стојану Новаковићу (1842–1915–2015).....</i>	123
<i>Italy's Balkan Strategies (19th–20th Century) / edited by Vojislav G. Pavlović ; editor in chief Dušan T. Bataković</i>	141
<i>Црквена иконостасна Византија од краја иконоборства до смрти цара Василија I / Предраг Комаћина ; уредник Љубомир Максимовић</i>	141
<i>Топонимија Бањске хрисовуље : ка осмишљању старосрпског топонимског речника и бољем познавању ојшћесловенских именословних образаца / Александар Лома.....</i>	153
<i>MIKLOSICHIANA bicentennialia : зборник у част двестоту годишњице рођења Франца Миклошича / уредници Јасмина Грковић-Мејор, Александар Лома.....</i>	153
<i>Мојте старине развоја Србије / уредник Часлав Оцић</i>	169
<i>Речник српскохрватског књижевног и народног језика. Књ. 19, Оцаи – ијеојасник / [председник Уредничког одбора Слана Рискић ; уредници Даринка Горјан Премк ... и др.]</i>	181
<i>Срби и Први светски рат 1914–1918 : зборник радова са међународног научног скупа одржаног 13–15. јуна 2014. / уредник Драгољуб Р. Живојиновић.....</i>	193
<i>Законик цара Стефана Душана. Књ. 4, том 1–2 / уредници Косја Чавошки, Ђорђе Бубало</i>	205
<i>Документи о спољној политици Краљевине Србије 1903–1914. Књ. 1–7, св. 1–42 / уредници Васа Чубриловић, Радован Самарџић, Василије Ђ. Кресић</i>	221
<i>Између завичаја и туђине : сусрети различитих култура у српској књижевности / Светозар Кољевић. – Нови Сад : Академска књижа : Огранак САНУ у Новом Саду, 2015</i>	237
<i>Сто десет година Српског дијалектолошког зборника</i>	245

<i>Др Аћим Медовић : (1815–1893) : живої и дело : зборник радова с научної скуїа поводом 200 година од рођења / уређивачки одбор Радоје Чоловић, Владимир Кањух, Брана Димитријевић, Снежана Вељковић, Јелена Јовановић Симић</i>	261
<i>Ваїикан и Први свеїски рай : 1914–1918. Књ. 1–3 / Драїољуб Р. Живојиновић</i>	277
<i>Линївистїичка славистїика : студије и чланци / Предраї Пиїер</i>	289
<i>Срїски у круїу словенских језика : драматїичка и лексичка поређења / Предраї Пиїер</i>	289
<i>Именик аутора, уредника и говорника</i>	303

Italy's Balkan Strategies (19th–20th Century) / edited by Vojislav G. Pavlović ; editor in chief Dušan T. Bataković. – Belgrade : Institute for Balkan Studies of the Serbian Academy of Sciences and Arts, 2014

и

Црквена политика Византије од краја иконоборства до смрти цара Василија I / Предраг Коматина ; уредник Љубомир Максимовић. – Београд : Византолошки институт Српске академије наука и уметности, 2014

Говорили: академик Драгољуб Р. Живојиновић
др Бојана Крсмановић
др Војислав Г. Павловић
др Предраг Коматина

У Београду, уторак 26. мај 2015. у 13 часова

ДВА ИНСТИТУТСКА ИЗДАЊА

На нашој Трибини, као што се зна, приказујемо књиге и научне зборнике који настају као резултат рада свих одељења и одбора у Академији или пројеката које воде њени чланови. Исто тако, приказујемо издања института чији је Академија оснивач, јер се у њима свакодневно одвија значајна и богата научноистраживачка активност. Данас смо у прилици да скренемо пажњу јавности на два нова институтска издања, с различитим временским темама, али једнако занимљивим за изучавање српске историјске прошлости.

У Балканолошком институту САНУ, којим руководи професор Душан Т. Батаковић, припремљен је зборник научних радова о италијанској политици на Балкану у XIX и XX веку, а посебно према Србији, од Карађорђевог

устанка до распада Југославије. Овај међународни зборник штампан је на енглеском језику, уредник је др Војислав Г. Павловић, а свој осврт ће казати академик Драгољуб Р. Живојиновић.

У Византолошком институту САНУ, којим руководи академик Љубомир Максимовић, објављена је студија др Предрага Коматине. Детаљно и прегледно је обрађена црквена политика Византије, у педесетак година IX века, „од краја иконоборства до смрти цара Василија I“. Ову књигу ће приказати др Бојана Крсмановић, заменик директора Византолошког института.

Скупу ће се обратити и колеге Павловић и Коматина.

(Реч уредника Трибине)

М. В.

БОЈАНА КРСМАНОВИЋ

ИЗ ИСТОРИЈЕ ВИЗАНТИЈСКЕ ЦРКВЕ

Велико ми је задовољство што сам данас у прилици да кажем неколико речи о књизи *Црквена историја Византије од краја иконоборства до смрти цара Василија I*, аутора др Предрага Коматине, научног сарадника Византолошког института САНУ.

Књига је објављена 2014. године у серији *Посебна издања Византолошког института САНУ* као 43. публикација по реду. Реч је о прерађеном и допуњеном тексту докторске дисертације, коју је Предраг Коматина одбранио на Филозофском факултету Универзитета у Београду 2012. године.

У овој монографији аутор је обрадио једну од најзанимљивијих епоха византијске историје, која је трајала скоро пола столећа. У питању је период од 843, када је званично успостављен култ икона у Царству, до 886. године, дакле, до смрти цара Василија I, родоначелника Македонске династије. Наслов књиге показује да је у фокусу аутора била историја византијске цркве; међутим, имајући у виду улогу – политичку, друштвену, културну и духовну – коју је та институција имала у Царству и ван његових граница, као и тесну спрегу између Државе и Цркве у Византији, односно условљеност и прожимање двеју власти – световне и духовне, јасно је да ова публикација има много шири значај.

Садржај књиге подељен је у три основне тематске целине – Поново устоличено православље (843–856); Експанзија византијске цркве (856–867); и, на крају, Царева црква (867–886), у оквиру којих се кроз мања поглавља разматрају питања и проблеми који су обележили овај део византијске историје. Књига садржи, такође, библиографски

преглед (списак скраћеница за публикације извора и секундарне литературе), предговор, у којем аутор даје оцену извора и релевантне литературе, регистар, као и резиме на енглеском језику. Монографија је позитивно рецензирана од стране два домаћа (академик Мирјана Живојиновић, др Бојана Крсмановић) и једног иностраног рецензента (проф. др Ангел Николов).

У првом делу – Поново устоличено православље (843–856), у фокусу аутора је стање у византијској цркви у време када је она излазила из једне од највећих унутрашњих криза. У питању је борба против иконобораца и победа иконофила, која је резултирала значајним променама унутар саме цркве и која је изродила једну генерацију учених и амбициозних црквених великодостојника, чије ће деловање обележити политику Царства у наредним деценијама. Међу њима се, свакако, издваја чувени византијски интелектуалац и црквени поглавар Фотије, једна од најзначајнијих личности целокупне византијске историје, чији је утицај у духовној и световној сфери власти био готово подједнак. О улози и значају који је имао Фотије, аутор говори у другом великом одељку – Експанзија византијске цркве (856–867). Подударност духовних и политичких интереса Византије, као и цивилизаторска улога византијске цркве у историји разних народа, несумњиво је највише дошла до изражаја у мисионарској делатности византијске цркве, коју је својим деловањем осмислио и усмеравао пре свега Фотије. У трећем одељку – Царева црква (867–886), др Предраг Коматина осветљава нову етапу односа између Државе и Цркве, у којој доминира амбиција византијског цара (кога оличава Василије Македонац) да се еманципује од утицаја црквених кругова на челу са васељенским патријархом, али да, притом, очува и спроводи она начела која је у експанзионистичкој политици византијске цркве осмислио и у дело врло успешно спроводио Фотије.

Полувековна историја византијске цркве, коју Коматина описује у својој књизи, испуњена је бројним противречностима. У питању је једна бурна епоха, обележена сукобима унутар саме византијске цркве, када су се, по речима аутора, отварали нови расколи, који су старе бацали у заборав; то је епоха у којој је црква истовремено доприносила и јачању и дестабилизацији државе. Као позитивне тековине тих процеса издвајају се обнављање световне учености, јачање монаштва које поново преузима улогу моралне снаге друштва; изнад свега, реч је времену најизраженије експанзије византијске цркве, усмерене на укључивање варварских народа, Руса, Хазара, Бугара, Словена у Средњој Европи у византијски културни, духовни, а тиме и политички круг. Ширење утицаја византијске цркве истовремено је јачало тежњу да се Цариград као духовни центар ослободи подређености римској цркви.

У основним цртама ово би био садржај књиге др Предрага Коматине, са напоменом да ће читалац у њој наћи низ занимљивих анализа које говоре о односу владара и васељенских патријарха, као и о односу Рима и Цариграда

и сукобу између та два црквена и политичка центра; реч је овде о односу Византије и других, како суседних, тако и од Царства удаљених народа и држава. Читалац има прилику да се упозна са интригантним животним причама личности из црквене и политичке сфере, које су усмеравале дешавања у Царству у постиконоборачкој епоси. Ово штиво, такође, пружа широј читалачкој публици прилику да препозна допринос који је Византија дала нашој цивилизацији, посебно кроз ауторове детаљне анализе и описе процеса покрштавања балканских народа, у првом реду Бугара, а затим и почетака продора хришћанства код Срба и Хрвата. За нашу средину су од нарочитог интереса странице књиге посвећене мисионарској делатности Ћирила и Методија, незаобилазно када се говори о рађању и организацији словенске цркве.

Чињеница да је др Предраг Коматина истраживања засновао на бројним релевантним грчким, словенским и латинским изворима, као и да је одлично упознат са садржајем научних публикација које се директно или индиректно односе на црквену и политичку историју Царства у 9. веку, омогућила је да се ова књига уврсти у ред незаобилазних научних публикација међународног значаја. С друге стране, она ће неспорно својим садржајем и начином излагања бити занимљива љубитељима историје, а посебно оном делу читалачке публике која у нашој средини већ традиционално прати наслове посвећене историји византијске цивилизације.

На крају бих поменула да је др Предраг Коматина од 2008. године запослен у Византолошком институту САНУ. Стручној јавности је познат по својим радовима у којима се бави проблемима везаним за организацију, значај и историју византијске цркве, као и по чланцима и саопштењима посвећеним ранијој историји словенских народа, Бугара, Срба и Хрвата. У питању је вредан и луцидан истраживач, који у својим радовима, готово по правилу, отвара нова питања, аргументовано поткрепљује или оповргава постојеће научне резултате везане за различите византолошке теме. Истраживачки рад, заснован на анализи изворних података, представља најупечатљивију карактеристику досадашњих научних публикација др Предрага Коматине. Та одлика његовог рада посебно је дошла до изражаја у књизи *Црквена историјска Византија од краја иконоборства до смрти цара Василија I*, коју данас промовишемо и коју вам најтоплије препоручујем.

Волислав Г. Павловић

ИТАЛИЈАНСКА СТРАТЕГИЈА НА БАЛКАНУ

Историја Балкана током 19. и 20. века умногоме је била условљена стратегијама великих сила. Оне су руководиле дугим и спорим процесом повла-

чења Отоманске империје из Европе, да би се потом сукобљавале настојећи да остваре доминантан утицај на новостворене националне, или, у случају Југославије, вишенационалне државе на Балкану. Италија, најмлађа од свих европских сила, несумњиво је била животно заинтересована за судбину Балканског полуострва. И пре свог конституисања, а поготову после уједињења, италијанска политичка и културна јавност је била уверена да ће се тек на другој обали Јадранског мора завршити процес њене националне интеграције. Сматрајући себе наследником Венецијанске републике, Италија је следила политичке и економске основе стратегије своје чувене претходнице. Сматрала је залеђе Јадранског и Јонског мора простором сопствене политичке и економске експанзије, додуше, ограничене њеним војним и економским потенцијалима.

Управо чињеница да Италија, изузев у међуратном периоду, није била у прилици да своју балканску стратегију у већој мери спроведе у дело, довела је до тога је да јој страна и наша историографија посвете мању пажњу. Зборник посвећен балканској стратегији Италије настао је као плод делатне сарадње Факултета за политичке науке Универзитета Рим 3, Француске школе у Риму и Балканолошког института САНУ. Велико ми је задовољство и пријатна дужност да нагласим велики лични допринос декана Факултета политичких наука у Риму, професора Франческа Гвиде, успеху овог пројекта. Значајну улогу у сагледавању италијанске стратегије на Балкану дали су и стручњаци које је окупила Француска школа у Риму у оквиру пројекта посвећеног историји Балкана. Учешће колега из Балканолошког института из Софије и Универзитета у Букурешту омогућило је да Зборник у пуној мери добије балканско обележје. Идеја о балканској стратегији Италије заснива се на уверењу да је током више од 150 година, колико траје жив интерес италијанске јавности за Балкан, постојао несумњиви континуитет у сагледавању италијанских интереса на другој обали Јадранског и Јонског мора, који је током целог периода надилазио међустраничке поделе на италијанској политичкој сцени.

Континуитет, међутим, никако не треба схватити ни као једноумље нити као једном заувек дати концепт којим су се италијанске елите руководиле при креирању своје политике према Балкану. Стратегија Италије према Балкану преваходно је била условљена геостратешким контекстом у коме се Италија у датом тренутку налазила, али и њеним економским потенцијалом. Континуитет се, пре свега, огледа у значају који је Балкану придаван као непосредном суседу на којег је Италија упућена као на практично једини простор на који је могла да прошири свој политички и економски утицај. На неки начин Балкан је био италијанска „последња граница“. Како прећи ту границу и трајно успоставити италијански утицај питање је на које је италијанска елита покушала да одговори у четири наврата, током четири велика периода

који су обележили историју Италије, почев од средине 19. века. Током процеса уједињења, Балкан је био посматран као простор на који би требало упутити Аустрију јер би она ту могла наћи компензацију за територије које би изгубила уједињењем Италије. Италијанско краљевство је било јединствено у оцени да највећи део источне обала Јадрана чини нераздвојиви део италијанског националног простора. Мусолинијева Италија је настојала да у вакууму, насталом после силаска са историјске позорнице Хоенцолерна, Романова, Хабзбурга и Османлија, организује Балкан и Централну Европу као део италијанске политичке и економске сфере утицаја. Сукоб два тоталитаризма на Истоку Европе и на Балкану развејао је све наде Италије да она може да створи сопствену сферу утицаја. Италијанска Република, на себи својствен начин, пре свега економским и културним утицајем, настојала је да обнови некадашње традиције Серенисима на Балкану.

Проучавање италијанске стратегије на Балкану и покушај њене периодизације упућују на размишљање о синхроном развоју средина на двема обалама Јадранског и Јонског мора. Уједињење Италије, схваћено као процес који је свој исход добио тек крајем Првог светског рата, текло је паралелно са стварањем националних држава на Балкану, које су, такође, своје међусобне односе уобличиле на крају светског сукоба. Версајски мир је озваничио крај европског концерта сила и на Балкану се чинило да по први пут крилатица „Балкан балканским народима“ постаје реалност. Управо је Мусолинијева Италија, вођена логиком сфере интереса, тежила да арбитражира сукоб између победника и поражених и тиме створи предуслове за своје трајно присуство на Балкану. Снаге потребне да се одреди судбина Балкана далеко су превазилазиле могућности балканских држава и њиховог италијанског суседа. Сукоб два тоталитаризма на тлу Балкана се окончао упоредо са процесима успостављања биполарног поретка у Европи; његови први наговештаји могли су се видети у сукобима око Трста и током грађанског рата у Грчкој. Трајно уверени да односи Балкана и Италије зависе у највећој мери од односа снага у Европи, Италија и балканске државе су у послератном периоду изградиле плодотворну сарадњу, пре свега у економској и културној сфери. Свој пуни обим она је добила падом Берлинског зида.

Континуитет италијанске стратегије и синхроност у развоју Италије и балканских држава условили су и организацију текстова у овом Зборнику. Четири велике хронолошке целине, узете као међаши историје Италије у последња два века – Уједињење Италије, Либерална Италија, Италија у време Мусолинија, и Италијанска република – уобличиле су структуру Зборника. Настојало се да сваки од ова четири периода добије по један свеобухватан поглед из пера италијанских колега, да би потом појединачним текстовима били осветљени карактеристични моменти односа Италије и Балкана.

Италијански *Risorgimento*, како га је осликао професор Гвида, био је период у коме је Италија била истовремено и узор за националне покрете

на Балкану, који су следили идеје Мацинијеве Младе Италије, али и супарник, јер су пијемонтски државници упућивали Аустрију на Балкан. Ђузепе Гарибалди, симбол италијанског уједињења, никада није лично прешао Јадран, али је слика о њему и његовом делу увелико била присутна од шездесетих година 19. века у српској јавности, као што је то показала Моника Прианте. У потрази за узорима, понесена националним жаром, српска омладина је у Гарибалдију видела пример несебичног прегнућа у борби за националну независност. Његова дела су не само анализирана у светлу међународних односа тога доба, него је он постао и симбол националног јунака, и то не само у политички интонираним часописима него и у алманасима за ширу читалачку публику. С друге стране, дипломатија Пијемонтског краљевства је на Балкану била врло активна, на шта је то с правом указао Антонио д'Алесандри. Дипломатски инцидент настао поводом бомбардовања Београда 1862. био је једна од првих прилика да Италија званично потврди свој статус велике силе на Балкану и у Србији.

Либерална Италија је своју политику према Балкану сагледавала у оквиру савеза закљученог 1882. са Немачком и Аустроугарском, као што је то у свом чланку описао Лучано Монзали. Определивши се тако рано за једну од страна у настајућем супарништву два блока у Европи, Италија је умногоме одредила своју политику према балканским државама. Међутим, италијанска дипломатија је и у оквиру овог савеза јасно сагледавала посебне италијанске интересе. У више наврата, а посебно после балканских ратова, и пре свега током Првог светског рата, Италија је показала да се у својој спољној политици руководи превасходно потребама италијанског националног уједињења. Место Србије у балканској политици Италије до Првог светског рата анализирао је Љиљана Алексић Пејковић. Услови за делатну сарадњу заправо су били ограничени стратешким опредељењем Италије у оквиру Тројног споразума, што није умањило интерес италијанске јавности за српску средину, а пре свега за њене планове за излазак на Јадран. Управо је Јадран био у жижи италијанског интересовања од самог проглашења италијанског краљевства 1861. до склапања Лондонског споразума априла 1915, којим су италијанске територијалне претензије на Јадрану добиле свој коначни облик, као што је то описао Фабрис Жесне. Борба за италијанско присуство на Јадрану сконцентрисала се, пре свега, на Трст и Ријеку, и трајала је у разним облицима, културним, образовним и економским, као што је то у свом чланку посведочила Катрин Орел, током друге половине 19. века, све до почетка Првог светског рата. Управо је рат довео до сукоба супротстављених стратегија Италије и Србије, који се у пуној мери осетио 1917. године, што је на најбољи начин осветлио академик Драгољуб Живојиновић. Дуготрајно жариште италијанско-српског сукоба била је Албанија, где се током Првог светског рата сукоб преламао на судбини Есад паше Топтанија, како је то с правом закључио Душан Т. Батаковић.

Мусолинијева Италија је своје амбиције на Балкану исказала у политичкој и економској сфери, о чему постоје детаљне анализе. Мање је познато да је истоветна пажња посвећена и култури као средству за ширење италијанског утицаја. Изложба италијанског портрета кроз векове, организована 1938. у Београду, била је једно од важних сведочанстава у којој мери је Мусолинијева Италија придавала значај култури као средству за ширење свог утицаја, што је у пуној мери анализирао Алберто Башани. Поред културе, и вера је била један од носилаца италијанског присуства на Балкану, као што су то у својим чланцима посведочили Станислав Сретеновић, у случају Македоније, и Светлозар Елдеров, у случају Бугарске. Војно присуство и окупација Албаније и Грчке на почетку Другог светског рата била је прилика да се Мусолинијева стратегија на Балкану и у пракси провери. Бисер Петров и Стелиос-Периклес Каравис закључују да је исход војног ангажовања Италије на Балкану био поразан за њене даље амбиције у региону.

Италијанска република је свој однос према Титовој Југославији градила у складу са геостратешким окружењем, имајући у виду, пре свега, врло велике регионалне амбиције друге Југославије. Свеобухватна анализа Масима Букарелија прати еволуцију тих односа све до њиховог исхода у Осимским споразумима, којима је стављена тачка на спор око Трста. Поред богате економске сарадње, он бележи занимљиву анализу италијанске дипломатије, по којој је Титова Југославија, заправо, била важан елемент у италијанском систему одбране од совјетске опасности. Миљан Милкић и Саша Мишић су посветили своју пажњу првом периоду италијанско-југословенских односа, настанку сукоба око Трста по завршетку рата и односима између италијанских и југословенских комуниста у првој послератној деценији. Франческа Роналди је свој чланак посветила такође Трсту, али сада у новом светлу, као симболу упознавања југословенских комуниста са потрошачком културом 20. века. У њеној интерпретацији Трст је и даље био „наш“, али сада из потпуно другачијих побуда.

Уредник зборника дугује посебну захвалност Душану Т. Батаковићу, директору Балканолошког института САНУ, који је прихватио да зборник објави у *Посебним издањима* Института. Велики труд колеге Драгана Бакића из Балканолошког института омогућио је да Зборник оствари несметану комуникацију са енглеском читалачком публиком.

ПРЕДРАГ КОМАТИНА

КОНАЧНА ВЕРЗИЈА

СТИЦАЈЕМ ОКОЛНОСТИ ДЕСИЛО СЕ ДА ОВУ КЊИГУ ПРЕСТАВЉАМО ЈАВНОСТИ управо данас, дан након што се навршило тачно три године од када је на Фи-

лозофском факултету у Београду, на Катедри за историју Византије, 25. маја 2012, одбрањена докторска дисертација под насловом „Црквена политика Византије (843–886)“, пред комисијом коју су чинили професори Радивој Радичић и Татјана Суботин-Голубовић са Филозофског факултета у Београду, Ангел Николов са Софијског Универзитета „Св. Климент Охридски“ и Влада Станковић са Филозофског факултета у Београду, као ментор. Како то професори имају обичај да кажу кандидатима у таквим приликама, одбрањена дисертација представља тек „претпоследњу верзију“ текста на тему која се крије под задатим насловом, а коначна верзија је, у ствари, она коју ће читаоци имати прилику да упознају између корица једног дана када та дисертација буде објављена као књига. У случају поменуте дисертације, њено „привођење“ том коначном облику потрајало је још читаву годину и по, да би се, уз неколико месеци нужних техничких припрема, појавила као штампана књига у издању Византолошког института САНУ јуна 2014. године, дакле, пре отприлике годину дана. За то време она је дорађивана, допуњена неким поглављима, али и обogaћена корисним сугестијама чланова комисије, уредника академика Љубомира Максимовића, као и рецензената, академика Мире Живојиновић и др Бојане Крсмановић. Управо то што су пре њеног објављивања ауторове поставке и анализе проверене и процењене од стране чак седам врских научника, стручњака у области византологије и сродних дисциплина, дало је књизи која је данас пред нама потребни квалитет, због чега свима њима дугујем неизмерну захвалност.

У току тих припрема донекле је измењен и сам наслов на тај начин да су хронолошке одреднице из наслова дисертације замењене догађајима на које се односе, наиме, званичним крајем иконоборства 843. године, односно смрћу цара Василија I 886. године. Оба догађаја имала су кључни, заправо, пресудни значај за црквену историју Византијског царства и његову црквену политику, тј. политику коју је спроводио царски двор на пољу црквених и верских послова у изузетно важном периоду, када је Европа излазила из свог „мрачног доба“ и кретала путем постепеног, али непрестаног успона. Хронолошки оквир делује наизглед доста узак, свега, дакле, четрдесет три године. Међутим, за историчара није од пресудне важности дужина трајања периода који проучава, већ степен његове покривености историјским изворима, а период који се обрађује у овој књизи, барем када је реч о процесима који се прате, изузетно је добро покривен различитим врстама историјских извора и то, што је и најважније, у великој мери оних савремених и документарног карактера. Кратак временски распон пружио је аутору и одређене погодности. Наиме, пошто покрива тек једну или највише две људске генерације, омогућио му је да више пажње посвети личностима које су играле кључну улогу у разматраним збивањима, да прати њихове међусобне односе током деценија, да сагледа њихова размишљања и ставове и то како су се

они мењали са протоком времена и услед промењених околности. На крају, ако је хронолошки оквир и узак, просторни је свакако веома широк, будући да су на страницама ове књиге нашли место сви они међусобно удаљени предели којих се у том кратком временском распону дотицала црквена политика цариградског двора, од забачених и запостављених царских провинција попут Пелопонеза и Далмације, преко суседних балканских земаља Бугара, Срба и Хрвата, до Јерменије на источним границама Царства, калифовог двора у Самари и далеких северних пространстава под контролом Хазара и Руса и до Словена у Средњој Европи.

Такав хронолошки и географски оквир обухватио је све сегменте који се могу подвести под горе објашњено схватање „црквене политике“ цариградског двора, од међусобних размирица монашких заједница престонице и унутрашњости, у којима су предњачили монаси утицајног престоничког манастира Студион, познати Студити, преко сталних гложења сукобљених фракција око све значајнијег положаја цариградског патријарха, честих несугласица са Римском црквом, које у то време све више напуштају поље пуких административних и јурисдикционих права и све више попримају обележја догматских спорова, што ће полако, али сигурно, довести и до коначног раскола два века касније, до активне политике византијске државе, коју су заједнички стварали и спроводили водећи државни и црквени кругови Цариграда, уперене на ширење хришћанства и ромејске културе, као и јурисдикционог подручја Цариградске патријаршије, на просторе насељене околним варварским народима. Таква политика дала је многе и разноврсне резултате, од којих су неки оставили мањи а неки већи траг, док су неки попримили размере догађаја од светског историјског значаја, попут настанка словенске писмености и књижевности.

У тако комплексној материји, за мене као аутора посебно место заузима сам почетак књиге, тј. прва поглавља насловљена Крај и коноборства и Изазови Методијевог патријархата, која покривају период од 843. до 847. године и која можда неће привући велику пажњу читалаца, али чије је писање, због осетљиве проблематике, мноштва супротстављених становишта, како међу самим актерима догађаја тако и у модерној литератури, и, надасве, због тенденциозног прекрајања историје у деценијама које су тим догађајима уследиле, пред мене постављало често и нерешиве загонетке. Сећам се добро, после већ више месеци рада на дисертацији, ментор проф. Влада Станковић питао ме је докле сам стигао са радом. „До 844. године“, одговорио сам. „Па, зар си још увек на првој години?“, запрепастио се. Доста касније, у току одбране дисертације он се присетио тог разговора и тада ми је рекао како му је, након што је прочитао поменута два поглавља, сасвим јасно колико је заправо компликована у њима обрађена тематика и да коначно схвати зашто ми је било потребно толико времена да реконструишем догађаје из

свега четири године давно прошлог IX века. Читаоци ће већ проценити сами, књига у целини садржи извесне нове резултате, одређена уврежена мишљења су преиспитана, нека су измењена, нека су потврђена, али у оквиру обрађене материје било је и таквих сегмената о којима једноставно није било могуће открити или закључити нешто ново, јер је о томе већ одавно, очигледно, све речено и написано перима генерација истакнутих истраживача. Ту мислим пре свега на тематику везану за Тирила и Методија и њихову мисију и делатност у Великој Моравској и Панонији, али је и она нашла своје место у оквиру ове књиге, јер је представљала управо један од најзначајнијих подухвата византијске црквене политике средине IX века.

На крају, искористио бих прилику да се још једном захвалим рецензентима, уреднику и члановима комисије пред којом је ова књига била одбрађена у форми докторске дисертације, затим свима који су учествовали у техничким припремама за њено објављивање, Византолошком институту САНУ који је пристао да је објави и учинио све да се то заиста и догоди у време када из свима добро познатих разлога један такав подухват представља прави подвиг и Библиотеци Српске академије наука и уметности што нам је омогућила да је на овако леп начин представимо јавности.

